

Forgó Sándor

Az új média és az elektronikus tanulás

A digitalizáció – amely kezdetben a helyhez kötött (lokális) médiumokkal történő tartalomfeldolgozást és kommunikációt forradalmasította – napjainkra a hálózati kommunikációs formák merőben új részterületeit alakította ki: (1) a webkettőn alapuló társas-közösségi (szociális) szerveződési és tanulási formákat és tanulóközpontú webes környezeteket (e-learning2.0). (2) Az új televíziós technológiák – a gazdag médiatartalom és az interaktivitás révén – pedig a számítógép és a televíziózás adta együttes élmény kombinációját nyújtják a néző számára. A tanulmány a médiatechnológiák konvergenciája és diverzifikációja révén kialakult Új Média generáció/nemzedék (hálózati multimédiás, interaktív – egyéni és közösségi cselekvési formákon alapuló online és mobil megoldások) elméleti és gyakorlati aspektusait kívánja feltárni.

A KEZDETEK

Egynéhány évvel ezelőtt az oktatásirányítók és a tanárok többsége még elképzelhetetlennek tartotta, hogy bárki beleszóljon az oktatás előre megtervezett stratégiájába és kiválasztott tartalmába.

Az internetes közösség társas szerveződései ma már az oktatást – ezen belül az elektronikus tanulási formákat – is elérték. A tanulók is megjelentek olyan saját fejlesztésű médiatartalmakkal, mint blogok, fórumok, közösségi weboldalak és tartalommegosztó programok, amelyek egyfajta civil közösségekre jellemző „kontrollálatlan” forrásoknak tekinthetők. Az új média eszközrendszerével – amely a tartalmat világhálón, multimédiás megjelenítéssel, interaktívan, egyéni és közösségi cselekvési formákban is feldolgozhatja – előállított tartalmak különféle csatornákon keresztül jutnak el a közönséghez (weboldal, interaktív televízió, mobiltelefon stb.).

Az elektronikus tanulási környezetben az online kommunikáció egyszerűsége lehetővé teszi, hogy a tanulók – a televíziós csatornákon elterjedt formákhoz hasonlóan – akár azonnal nyilvánosan, moderálatlan formában reagálhassanak a tanár vagy a tanuló társak közléseire.

A digitalizáció – amely kezdetben a helyhez kötött (lokális) médiumokkal történő tartalomfeldolgozást és kommunikációt forradalmasította – napjainkra a hálózati kommunikációs formák merőben új részterületeit alakította ki.

- A webkettőn alapuló társas-közösségi (szociális) szerveződési és tanulási formákat és tanulóközpontú webes környezeteket (e-learning2.0).

- Az új televíziózási technológiák az interaktív televízió (ITV) és az e-learning konvergenciájának alapján – a gazdag médiatartalom és az interaktivitás révén – a számítógép és a televíziózás adta együttes élmény kombinációját nyújtják a néző számára (t-learning; television learning, digitális technológián alapuló televízió keresztüli interaktív tanulás).
- A vezeték nélküli (mobil) telefónia általi információ- és ismeretszerzést (mobiltanulás – m-learning). Érdekességként érdemes megemlíteni, hogy egyéni – informális – használata jóval megelőzte az iskolai formalist, sőt az iskolában ma még tiltott eszköznek minősül.
- A bárhol, bármikor történő tanulást (ubiquitous learning; u-learning), amely lehetővé teszi a tér- és időbeli kötöttségek nélküli tanulási formát. Ennek megjelenése és a megfelelő eszközrendszer kiteljesedése révén a kényszernek érzett tanulás helyébe egyre inkább a szabadon választott önképzés léphet.
- Milyen út vezetett ide? Hogyan követte a neveléstudomány és a tanuláselmélet ezeket a lépcsőfokokat vagy inkább ugrásokat? Milyen értékei és hiányosságai vannak a digitális technológia révén kialakult ÚJ MÉDIA rendszernek?

Az e-learninggel támogatott vegyes típusú oktatásban a tér- és időbeli korlátokat már digitális (off-line, on-line) technológia-technika révén küzdik le (CD-ROM, DVD, internet), amely a papíralapú tananyagok mellett kezdetben komplementer, napjainkban egyre inkább alternatív módon vannak jelen az elektronikus tanulásban.

Benedek András így ír erről: „Lényeges megközelítése az e-learning problematikának a technológiai háttér. [...] Magyarország nem marad ki a nemzetközi áramlatokból, ugyanakkor nem tekinthetjük a magyar gyakorlatot és elméletet olyan színvonalúnak, amely egy koherens e-learning stratégiában jelenik meg.”¹

Az elektronikus tanulásban – mivel elsősorban az önállóság lehetőségét adja – az önálló tanulás válik a legfontosabbá. Ebben az új rendszerben a tanár legfontosabb feladata az, hogy a tananyagot úgy tervezze meg, hogy alkalmas legyen akár a tanórán kívüli autonóm elsajátításra is.

Nem elég azonban az ismertszerzés lehetőségének a megteremtése, arról is gondoskodnunk kell, hogy a tanár személyre szabottan segítse, tutorálja a tanuló tevékenységét, irányítsa a tanulás folyamatát, a diákok visszajelzést kapjanak munkájukról, illetve ellenőriznünk kell azt is, hogy megfelelő szinten sajátították-e el a tananyagot. A tanár és tanítványa közötti személyes kommunikációra az azonnali üzenetküldő szolgáltatások – és két legismertebb megvalósításuk, az MSN és a Skype, valamint egyéb IP alapú telefonálási formák – nyújtanak lehetőséget.

1 BENEDEK ANDRÁS: E-learning stratégiák. In Harangi L. – Kellner G.: *Az eLearning szerepe a felnőttoktatásban és a képzésben*. Magyar Pedagógiai Társaság Felnőttnevelési Szakosztály, Budapest, 2003, 6–7.

A hazai e-learning tananyagfejlesztések kezdetben a nemzetközi tapasztalatokon alapuló trendek és szabványok átvételével projektek révén terjedtek, erős informatikai befolyással, majd ezt követően jelentek meg a (táv)oktatás-módszertani szakemberek is. Jó példa erre az elearning fórumok² története, amelyből látható, hogy az e-learning aktivitás a gazdasági szférából kezdetben hogyan terjedt át az oktatás különféle területeire, a köz- és a felső-oktatásba, a felnőttképzésbe.

Az e-learning módszerekkel eleinte a levelező oktatást kívánták felváltani. Kezdetben reguláris formában, azaz felülről szervezték, egyfajta keretet adtak a tananyagfeltöltésnek, a kurzusvezetésnek és a közös kommunikációnak, majd elkezdődött a nappali képzésbe történő diffúziója egyfajta komplementer (blended) megoldásként.

Ez alól kivétel volt az Eszterházy Károly Főiskola. Az elektronikus alapú nyitott képzés fejlesztési irányát a – 2002-ben a MAB által akkreditált – e-learning (hálózati on-line) tanulás formájában indított informatikus könyvtáros szak jelölte ki.³ A képzés során a hallgatók LMS rendszerbe foglalt teljes körű (adminisztratív funkció, tananyag, tesztek, tanulási és tanulmányi útmutató és kommunikációs lehetőségek – fórum, e-mail, kommunikációs és csoportmunka-funkciók) elektronikus tanulási szolgáltatást kaptak. Az adott félévhez tartozó online elektronikus tananyagok (útmutatóval, önellenőrző és gyakorló tesztekkel) mellé kiegészítésként a nyomtatott verziót is megkapták.

Az internet megjelenése és szolgáltatásainak széles körű terjedése – webes felületen (Web 1.0!) – nemcsak a gazdaságra és a kommunikációs formákra hatott, hanem a tanulási eszköztárának szélesítéséhez is elvezetett. Kezdetben a tanulási tartalmak szöveges, képi illusztrációkkal ellátott, multimédiás anyagok formájában voltak elérhetőek, amelyek nem öltöttek igazán interaktív formát, mivel a tanulók passzív befogadóként csupán az információ letöltőjeként vettek részt a folyamatban. A tanulásszervező programok (Learning Management System, LMS) a tartalom közreadásán és az adminisztrációs lehetőségeken túl olyan eszközt is tartalmaztak, amely a tanulási folyamatok keretek közé szervezésével lehetőséget adott a hallgatói aktivitás növelésére.

INTERNETES TÁRSAS-KÖZÖSSÉGI SZERVEZŐDÉSI FORMÁK ÉS AZ ÚJ TÍPUSÚ E-LEARNING

A webkettőn alapuló társas-közösségi szerveződési forma – amely nyílt rendszerű szolgáltatásai révén lehetővé teszi és bátorítja a részvételt, nemcsak egyirányú befogadásra alkalmas olvasóvá, hanem íróvá-szerkesztővé is tesz bennünket – kialakulását követően a tanulási formákban is megjelent az e-learning2.0, a tanulóközpontú webes környezet formája.

2 A hazai e-learning legnagyobb éves szakmai seregszemléje. <http://elearning.sztaki.hu/archivum>

3 FORGÓ SÁNDOR – KIS-TÓTH LAJOS – HAUSER ZOLTÁN: Tanulás tér- és időkorlátok nélkül. *Iskolakultúra*, 2004. 12. SZ. 125.

Ez a tanulási forma a felhasználókat tudásfejlesztő közösségként értelmezi. Olyan eszközökre támaszkodik, amelyek összekapcsolják a hálózati tartalmakat egyszerű webes felületen. Az „e-learning kettő pont nullás” típusú tanulás elméletét a konnektivizmus – a hálózat alapú tanulásfelfogás – írja le, amely a digitális korszak tanuláselméletének fogható fel.

Napjainkban a webkettes szolgáltatások – amelyekben a tartalmat maguk a felhasználók alkotják meg, töltik fel, osztják meg vagy véleményezik – hatására meginduló társas-közösségi megoldások az e-learningre is kihatottak. A digitalizáció, amely kezdetben a helyhez kötött (lokális) médiumokkal történő tartalomfeldolgozást és kommunikációt forradalmasította, napjainkra a hálózati kommunikációs formák merőben új részterületeit, többek között – a webkettőn alapuló társas-közösségi szerveződések mintájára – a tanulóközpontú webes környezeteket (e-learning2.o) alakította ki.

A digitális korszakban a növekvő internetpenetráció (házánkban az internetezők aránya 2008 első félévében 46 százalék volt) következtében ma már olyan fiatalok vannak – screenagereek, download nemzedék –, akik számára a digitális eszközhasználat mindennapos, rendelkeznek az alapvető IKT-kompetenciákkal, és otthonosan mozognak a világhálón. Preferálják az azonnali (optimális időzítésű) információszerzést (tanulást, a multimédiás tartalmakat), széles körű hálózati kapcsolatrendszerrel rendelkeznek, amelyben szívesen osztják meg a megszerzett vagy az általuk generált tartalmakat.

Korábban megfogalmazott e-learning-definíciómát az e learning 2.o változat megjelenése nyomán újra kellett gondolnom.⁴

Az e-learning olyan, számítógépes hálózaton elérhető nyitott – tér- és időkorlátoktól független – képzési forma, amely a tanítási-tanulási folyamat megszervezésével hatékony, optimális ismeretátadási, tanulási módszerek birtokában a tananyagot és a tanulói forrásokat, a tutor-tanuló kommunikációt, valamint a számítógépes interaktív oktatószoftvert egységes keretrendszerbe foglalja, a tanuló számára hozzáférhetővé teszi.

A e-learning-definíció átértelmezése kardinális pontokat fog érinteni a hagyományos pedagógiai értékeket illetően. Újragondolandó (1) „a tanítási-tanulási folyamat” megszervezésének a kérdésköre, (2) a tananyag egységes keretrendszerbe foglalása, (3) a tananyagban a tanulók számára történő hozzáférhetővé tétele, illetve annak kizárólagossága. Az e-learning 2.o, valamint az új médiumok megjelenése ismeretében tehát érdemes újragondolni a korábbi definíciót. Meg kell említeni Kulcsár Zsolt gondolatát, amely szerint: „Mindezen technológiai újítások ellenére azt kell látnunk, hogy a Web 2.0 elsősorban nem technológiai, hanem szemléletbeli változást jelent.”⁵

Az e-learning 2.o tanulóközpontú, irregulárisan szerveződő tanulási forma, mely a tanuló autonómiáján és spontán tudáscserén alapul; már nem hierarchikus, hanem sokirányú, decentralizált és sokcsatornás; a kollaboratív tanulás ösztönzésével kibontakoztatja a tanulói kreativitást.

4 FORGÓ SÁNDOR: Az eLearning fogalma. In Hutter Ottó – Magyar Gábor – Mlinarics József: E-LEARNING 2005 (eLearning kézikönyv). Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2005, 14.

5 KULCSÁR ZSOLT (2008): Az integrált e-Learning felé. URL: <http://mek.oszk.hu/06600/06695/06695.pdf>

AZ ÚJ MÉDIA FOGALOMKÖRE

A hagyományos, elsősorban analóg technológián alapuló, egyirányú tömegkommunikációs formákat követő digitális technológiák elterjedésével kialakult ÚJ MÉDIA-rendszer révén – amelyben a kommunikáció kétirányúvá válik – alapvetően megváltozik a tudáshoz való hozzáférés, fogyasztás és felhasználás lehetősége. Az új média „a digitális hálózati kommunikáció révén létrejövő médiatípus átfogó neve. Az új média fogalma magába foglalja a multimédia és interaktív média jellegű tartalmakat, az újszerű egyéni és közösségi cselekvési formákat egyaránt.”⁶

Az új média fogalmakörét jól illusztrálja R. Bailey⁷ megfogalmazása, mely szerint a médiumok három nagy korszaka különböztethető meg.

- 1870–1980 között: a tömegkommunikációs médiumok (mass media), nyomtatott sajtó és elektronikus műsorszórás.
- 1990-es évek: médiumok tömege (masses of media), melyek digitális kódolásúak.
- 2000-től: saját média (me media), webnaplók.

Az Új Média a hálózati multimédiás, interaktív (egyéni és közösségi cselekvési formákon alapuló) online megoldásokon túlmenően a mobiltelefonos (celluláris) és a digitális műsorszórás révén létrejött interaktív televíziós megoldásokat is magában foglalja.

Nemcsak médiakonvergenciáról beszélünk – amely a tömeg- és telekommunikációs technológiák digitális egybefonódásán alapul –, hanem egyfajta mediadiverzifikációról, amely a tömegkommunikációs médiumok funkcióinak kiteljesedését is jelenti. Például napjainkban – a hálózati kompetenciák birtokában – bárki szolgáltatathat tartalmat (consumer [user] generated content).

Az „Interaktív TeleVízió” a televízió alapuló tanulás interaktív formájára elterjedt kifejezés, amely a számítógépes technológia és a digitális televíziózás adta lehetőségek révén válik interaktívvá. Kiemelendők a mobil (celluláris, handy) kommunikációs eszközök (készülékek⁸) adta új pedagógiai és módszertani lehetőségek, melyek már nemcsak a formális, hanem az informális és nonformális tanulás gazdagításához is hozzájárulnak.

Napjainkban kiemelten fontos szerepet tölthetnek be ezek az eszközök – a minimális IKT-kompetenciákat átugorván – azok körében, „akiket a társadalmi kirekesztés veszélye

6 SZAKADÁT ISTVÁN: Új média, hálózati kommunikáció. BME Média Oktató és Kutató Központjának honlapja. http://mokk.bme.hu/archive/szocjegyzet_newmedia).

7 Bailey, R.: <http://prbooks.pbwiki.com/PR-and-new-media> 2009. 03. 02.

8 BALÁZS GÉZA: Az új média retorikája. *Vigília*, 2003. 1. sz. 13.

A készség fogalmát itt Balázs Géza értelmezésében használom, amely szerint „Az informatikai forradalommal együtt kibontakozott az új média lehetősége. Ma még nem tudjuk, hogy milyen eszköz lesz ez; föltehetőleg a televíziókészülékhez és a számítógéphez hasonlatos képernyős készség, amelyet a tele- és a tömegkommunikáció egyesülése és az óriási méretű számítógépes adatbázisok lehetősége teremt meg.”

fenyeget, akiknek nem sikerült beilleszkedni az oktatási rendszerbe, és akik most sem vesznek részt a tradicionális oktatásban vagy képzésben, esetleg munkanélküliek, képességeiknek nem megfelelő munkakörben dolgoznak, vagy hajléktalanok”.⁹

A médiafogyasztás, a tanulási tevékenység és az információszerzés igénye kezdetben az oktatás és a szórakozás határterületén kialakult edutainment (szórakoktatás), illetve és az infotainment (hírákoltatás) kifejezésekkel volt jellemezhető. Napjainkban ez kiterjeszhető az oktatási célú tartalom elsősorban infokommunikációs eszközökkel való elsajátítására (infooktatás).

A médiumfajták keveredésének korszakát éljük tehát, amikor hétköznapivá válik, hogy az interneten hallgathatunk rádióműsort, vagy akár televíziózhatunk is. Tehetjük ezt akár oly módon, hogy közösen készítünk a tartalmat, vagy megosztjuk az információinkat másokkal. A modern tömegkommunikációs eszközök ma már az emberi kommunikáció leglényegesebb csatornáit egyre tökéletesebben közvetítik a befogadókhöz.

A különféle területek egymásra találásával (médiakonvergencia) és önálló elterjedésével (diverzifikáció) a neveléstudománynak és az andragógiának arra kell választ adnia, hogy miként szolgálhatják hatékonyan az oktatómunkát.

Tudomásul kell vennünk azt a tényt, hogy az elektronikus tanulás hálózati alapú, alulról szerveződő paradigmája már több éve jelen van a fiatalok körében. Sürgősen át kell gondolnunk, hogy az új médiarendszer és az e-learning 2.0-ás megoldások mennyiben alkalmasak az élethosszig tartó tanulás társadalmi, oktatáspolitikai kihívásainak a megoldására, segítségére.

Választ kell adnunk arra a kérdésre, hogy a webkettőn alapuló e-learning 2.0-ás tanulási forma – rugalmassága, flexibilitása, szabadon szervezethetősége (irregularitás, autonómia) révén – képezheti-e a közeljövőben a neveléstudományi, szakmódszertani kutatások, alkalmazások fő áramát, vagy egyfajta sarlatánság, áltudomány (gerillapedagógia) táptalajának tekintendő mindaz, amit nem a pedagógusok, hanem tanítványaik alkotnak és tesznek közzé a világhálón.

E tevékenységet a magyar pedagógustársadalomnak a kutatókkal karöltve kell elvégeznie, hiszen a mi érdekünk, hogy a jövőben több és differenciáltan alkalmazható média-rendszert használhassunk az oktatás minden területén.

9 BENEDEK ANDRÁS: Mobiltanulás és az egész életen át megszerezhető tudás. *Világosság*, 2007. 9. sz. 25.